

ANGARNS KYRKA

Angarns socken, Vallentuna kommun, Uppland, Stockholms län

Arkeologisk förundersökning i form av schaktkontroll

Rapporter från Arkeologikonsult 2016:2918

SAMUEL BJÖRKLUND

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Angarns kyrka. Runstenen Angarn 24:1 kan anas inmurad i sakristians nordöstra hörn, längst till höger på kyrkan. Foto från sydöst.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003

© Arkeologikonsult 2016

Detta verk är licensierat under en Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens. Licens texten finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv> eller genom att skriva till Creative Commons, 543 Howard Street, 5th Floor, San Francisco, California, 94105, USA.

ANGARNS KYRKA

Angarns socken, Vallentuna kommun, Uppland, Stockholms län

SAMUEL BJÖRKLUND

Arkeologisk förundersökning i form av schaktkontroll

Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2595

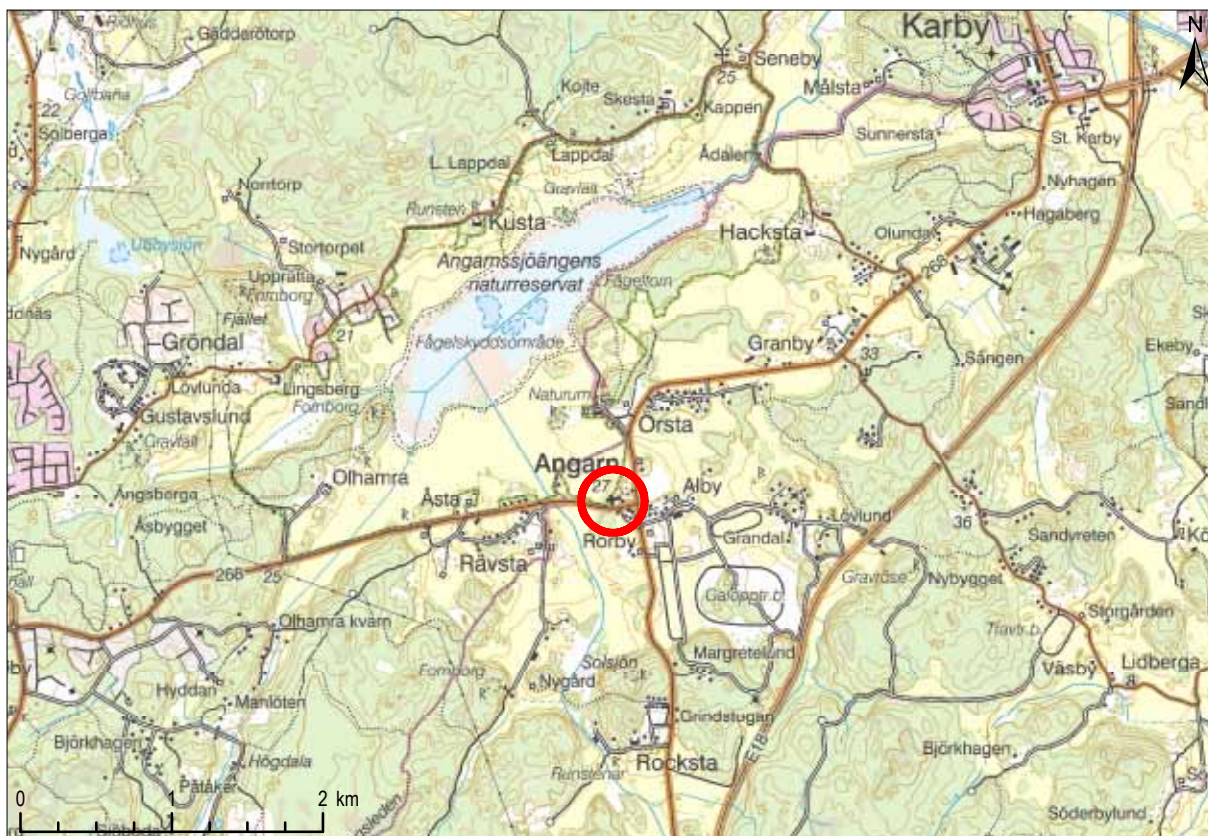
SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har genomfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktkontroll i anslutning till Angarns kyrka med anledning av att Össeby församling i Svenska kyrkan har schaktat för att lägga ner nya dräneringsrör för att leda bort regnvatten från kyrkobyggnaden.

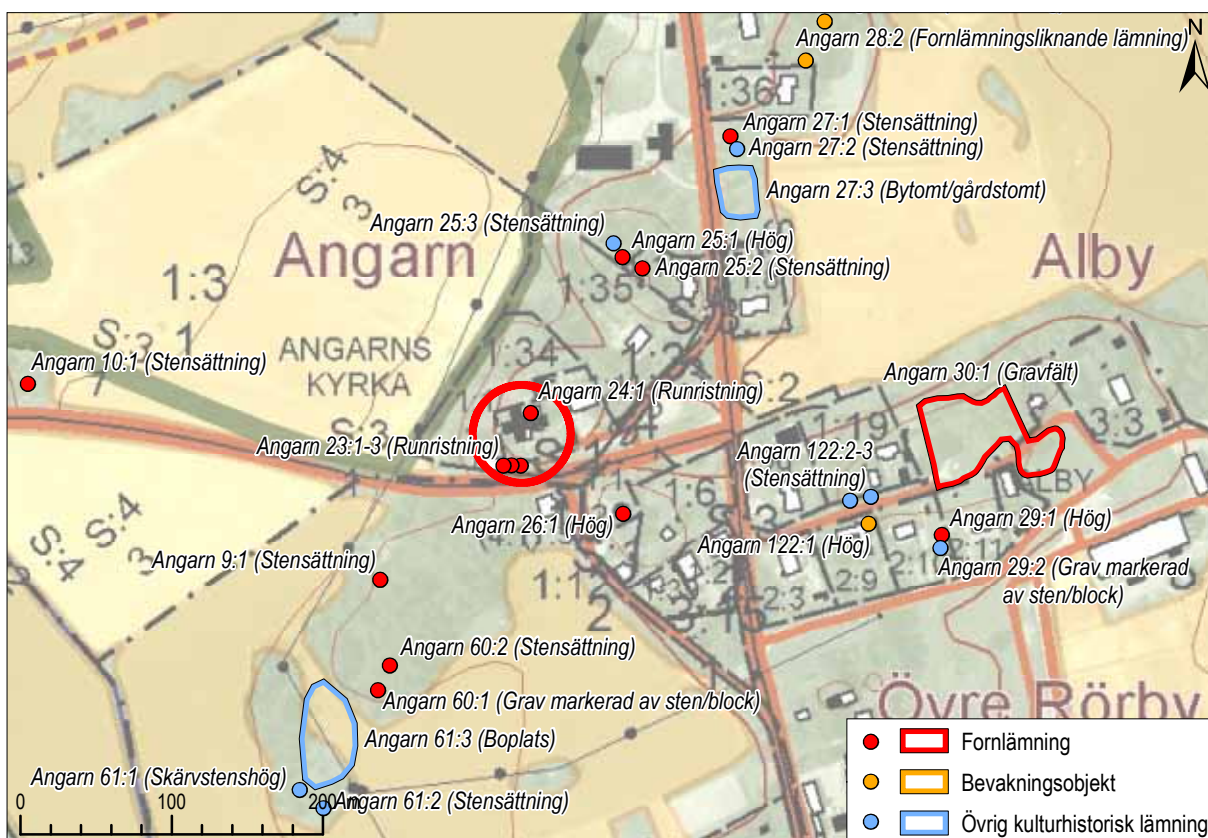
Framför kyrkporten påträffades en gång med samma sträckning som den nuvarande östra grusgången på kyrkogården. Vid kyrkogårdens södra ingång påträffades två stenar som möjligen kan ha ingått i en avgränsning av kyrkogården. I övrigt påträffades inget av antikvariskt intresse.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	7
SYFTE.....	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	7
GENOMFÖRANDE OCH RESULTAT	8
TOLKNING.....	9
REFERENSER.....	10
TEKNISKA UPPGIFTER.....	11
Bilaga. Schaktbeskrivning	12

Figur 1. Angarns kyrka på terrängkartan. Skala 1:50 000.

Figur 2. Fornlämningar i närheten av Angarns kyrka. Skala 1:5 000.

INLEDNING

Arkeologikonsult har genomfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktkontroll i anslutning till Angarns kyrka med anledning av att Össeby för-

samling i Svenska kyrkan schaktade för att lägga ner nya dräneringsrör för att leda bort regnvatten från kyrkobyggnaden.

SYFTE

Länsstyrelsen bedömde att det fanns risk för att påträffa fornlämning med anknytning till kyrklig verksamhet eller av förhistorisk karaktär, exempelvis boplatzlämningar från järnålder. Dessutom finns

flera runstenar på platsen och ytterligare runstensfragment kan påträffas. Därför krävdes en schaktkontroll vars syfte i första hand var att undvika fornlämningar.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Angarns kyrka ligger 27 meter över havet på en av de höjder med morän och berg i dagen som sticker upp ur lermarkerna på sydöstra sidan av Angarnsjöängen (figur 1). Angarnsjöängen bildades genom flera sänkningar av Angarnsjön under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet (www.angarngruppen.se). Före sjösänkningarna låg Angarnsjöns vattenyta 11 meter över havet. Sjön och dalgången var fram till några hundra år före Kristus en havsvik som i nordöst anslöt till den så kallade Långhundraleden som var en smal vattenled mellan nuvarande Åkersberga och Uppsala.

Dalgången runt Angarnsjöängen är rik på fornlämningar från brons- och järnåldern. Bronsåldern indikeras av rösen, stensättningar av bronsålderstyp, skålgropar samt en märklig hållristning en knapp kilometer norr om kyrkan. Från järnåldern finns gravfält från äldre och yngre järnåldern samt flera fornborgar och runristningar. Flera fornlämningar är belägna på höjden vid kyrkan (figur 2).

Namnet på socknen och kyrkan – Angarn – är troligen ett gammalt namn på Angarnsjöängen som är sammansatt av fornsvenska *and* ('emot') och namnet *Garn* ('Tärmen'), som avsåg Långhundraleden (Walhberg 2003).

Angarns kyrka antas som tidigast ha tillkommit under 1280-talet (Bebyggelseregistret). Sakristian och vapenhuset ligger inte i förband med långhuset och har sannolikt tillkommit senare under medeltiden. Entrén till vapenhuset markeras av en tvåsprängig

murad portal som är typisk för uppländska vapenhus från 1400-talet (Legars 2004). I kyrkan finns en gotländsk dopfont från 1200-talets mitt och ett triumfkrucifix från 1200-talets mitt eller senare del.

En arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning genomfördes 2012 (Alström 2013). I sakristian påträffades två golvnivåer under det nuvarande trägolvet. Ett stengolv daterades genom myntfynd till 1700-talet och under detta påträffades ett äldre trägolv av oklar ålder. En mindre yta i långhuset undersöktes. Under det nuvarande golvet påträffades rester efter ett trägolv som genom myntfynd daterades till 1700- eller 1800-talet. På insidan av sakristians norra vägg påträffades delar av ett skelett i orört läge, sannolikt begravt efter att sakristian byggts. En ¹⁴C-datering visar att den döde med 95 % sannolikhet begravdes under perioden 1175–1275 vilket antyder att kyrkan kan vara något äldre än den vedertagna uppfattningen.

Inte mindre än sex runstenar är kända från kyrkan. En runsten är inmurad i sakristians nordöstra hörn (Angarn 24:1/Uppland 201). Tre runstenar är idag resta utanför kyrkogårdens södra ingång (Angarn 23:1–3/Uppland 202–204). Två av dessa låg tidigare som tröskelstenar vid dörren till vapenhuset och en som trappsten utanför vapenhuset. Ytterligare två runstensfragment som legat vid kyrkdörren har troligen försvunnit på 1600-talet (Digitala Sveriges runinskrifter; Uppland 205 och 206). De bevarade runstenarna kan dateras till 1000-talet.

GENOMFÖRANDE OCH RESULTAT

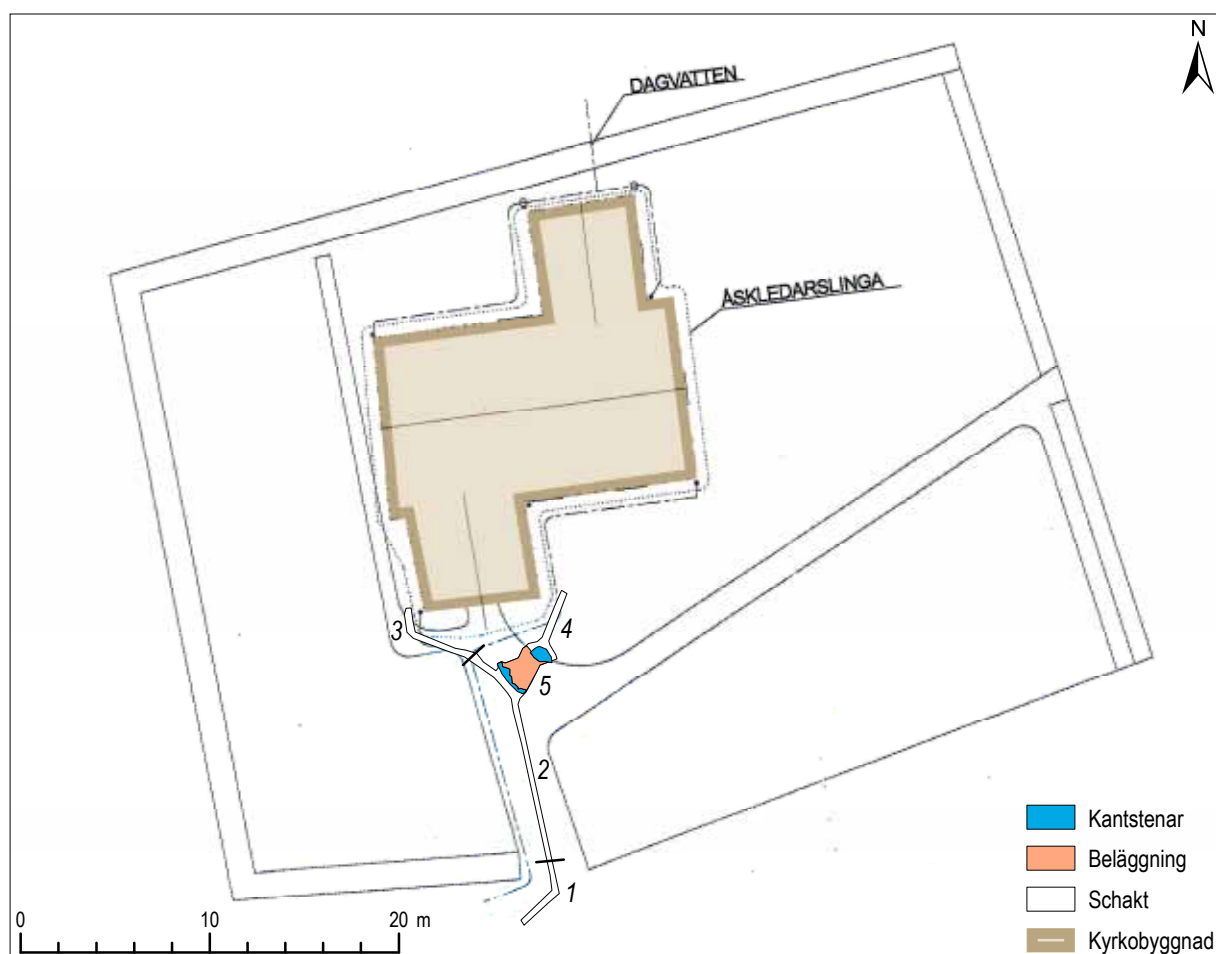
Schaktningen och schaktkontrollen ägde rum under en dag, 2016-04-26. Med hjälp av en 1,5-tons banddriven grävmaskin med 0,3 m bred skopa grävdes ett 0,3–0,5 meter djupt schakt i grusgången från kyrkogårdens södra ingång fram till en punkt i närheten av kyrkporten i vapenhuset. Från denna punkt förgrenades schaktet och löpte fram till stuprör vid vapenhusets östra respektive västra vägg (figur 3).

Marken i schaktet kunde konstateras vara ett omrört lager bestående av brun sandig morän med inslag av intill 0,1 meter stora stenar. Ingenstans gick schaktet ned till en orörd markyta. I lagret påträffades tegelfragment och några enstaka löst liggande skelettdelar. Tidigare lagda kablar korsade schaktet på två platser under grusgången.

I höjd med grindstolparna vid kyrkogårdens södra ingång påträffades två 0,3 meter stora stenar. Efter-

som schaktet var så smalt gick det inte att avgöra om de ingick i en större konstruktion.

3–5 meter söder om kyrkporten påträffades en stenkonstruktion. I syfte att klarlägga funktion och utbredning samt finna en väg förbi banades en 5 m² stor yta av. Konstruktionen visade sig vara en två meter bred anlagd gång som avgränsades åt sydväst och nordöst av enkla rader med 0,4–0,55 meter stora stenar. Mellan de två kanterna låg glest lagda 0,1–0,2 meter stora stenar samt grus och småsten i ett 0,15 meter tjockt lager (figur 4). De översta stenarna stack upp i ett 0,05 meter tjockt lager av mörkgrått grus som låg omedelbart under den befintliga grusade gången. Ett 0,3 meter brett schakt grävdes genom konstruktionen i den sydöstra kanten av den frilagda ytan för det östra dräneringsröret medan det västra förlades utanför den västra kanten av konstruktionen.

Figur 3. Schaktplan. Observera att bakgrundskartan är manuellt inpassad och kan skilja sig något från det egentliga läget. Skala 1:400.

TOLKNING

Den påträffade gången utgår från kyrkporten och förefaller vrida mot öster för att följa den nuvarande östra grusgångens sträckning. Detta kan tillsammans med det tämligen ytliga läget tyda på att gången inte är av en hög ålder. Eftersom den avgränsas mot söder av kantstenar bör den dock vara äldre än den södra grusgången. I så fall kan den vara äldre än från 1855 då kyrkogårdens södra ingång anlades (Legars 2004). Gången bör även vara äldre än den

nuvarande trappan vid kyrkporten då den sydvästra raden av kantstenar inte löper mot kanten av trappan utan mot kyrkporten (se figur 4).

De två stenar som påträffades i höjd med grindstolparna vid kyrkogårdens södra ingång föreföll ligga löst i den omrörda marken. Det går dock inte att utesluta att de kan vara lämningar efter någon äldre avgränsning av kyrkogården.

Figur 4. Den påträffade gången. Kantstenarna är rödmarkerade. Foto från sydöst.

REFERENSER

ALSTRÖM, U. 2013. *Angarns kyrka. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Angarns kyrka, Angarns socken, Vallentuna kommun, Stockholms län, Uppland.* Stiftelsen Kulturmiljövård, Rapport 2012:93

BEBYGGELSEREGISTRET (<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/>)

DIGITALA SVERIGES RUNINSKRIFTER (<http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/runstenar/digitala-sveriges-runinskrifter/digitala-sveriges-runinskrifter-publicerat/>)

LEGARS, N. M. 2008. *Angarns kyrka.* Stockholm. (pdf-fil, Bebyggelseregistret)

WAHLBERG, M. (RED.) 2003. *Svenskt ortnamnslexikon.* Uppsala, Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI).

TEKNISKA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr: 2918
Länsstyrelsens diarienummer: 4311-41288-2014
Datum för länsstyrelsens beslut: 2015-05-15
Uppdragsgivare: Svenska kyrkan, Össeby församling

Socken: Angarn
Kommun: Vallentuna
Län: Stockholm

Typ av undersökning: Arkeologisk förundersökning, schaktkontroll
Undersökningstid, fält: 26 apr 2016

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM
Höjdsystem: RH 2000

Projektledare: Samuel Björklund
Layout och kartor: Samuel Björklund

Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

BILAGA. SCHAKTBESKRIVNING

Del av schakt	Djup	Beskrivning
1	0,4 m	Under torven mellanbrun humös sandig morän med intill 0,05 m st stenar samt enstaka tegelfragment. Omrört eller påfört lager.
2	0,3-0,5 m	0,03 m singel. Därunder 0,04 m mörkbrun humös sand. Därunder grusig ljusbrun sand, ställvis flammig, med inslag av intill 0,1 m st stenar. Enstaka skelettdelar samt tegelfragment påträffades i lagret som alltså är omrört/påfört. Tre ledningar varav en markerad med plastband och två med tegel korsar schaktet i S delen.
3	0,3 m	Torv, därunder mörkbrun humös siltig sand med inslag av intill 0,15 m st stenar. Grävd i tidigare nedgrävning för åskledare.
4	0,45-0,5 m	Torv, därunder mörkbrun humös siltig sand med inslag av intill 0,15 m st stenar. Grävd i tidigare nedgrävning för åskledare.
5	0,05-0,4 m	0,02 m singel. Därunder 0,05 m mörkgrått grus. Därunder 0,15 m tj lager av glest lagda 0,1-0,2 m st stenar och runt dessa grus och småstenar. De översta stenarna sticker upp i det mörkgråa gruset. Lagret avgränsas i SV av 6 0,4-0,5 m st stenar i rad och i NÖ av 3 stenar i rad, 2 är 0,4-0,55 m st och en 0,8 m st. Därunder mörkbrun sand(ig morän) med inslag av tegelfragment, uppenbarligen påfört.

Rapporter från Arkeologikonsult 2016:2918